

УДК 37.091.4:338.48-6:37

Матвій-Лозинська Ю.О. © (E-mail: lozynskajuliya@yahoo.com)

Львівський інститут економіки і туризму

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВИХОВНОЇ ПОЗААУДИТОРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ТУРИСТИЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті проаналізовано особливості виховання майбутніх фахівців та можливості позааудиторної діяльності у вищих навчальних закладах туристичної сфери. Виявлено умови ефективної організації виховної роботи в позааудиторній діяльності, зокрема її професійне спрямування, формування професійної культури та здатності до міжкультурного спілкування у полікультурному середовищі, мотивації інтересу до професійних та загальнолюдських цінностей тощо.

Ключові слова: виховна діяльність, позааудиторна діяльність, вищий навчальний заклад туристичного профілю, фахівець з туризму, виховання

Вступ. Вищий навчальний заклад є найбільш значущим і домінуючим чинником у житті молоді, яка вирішила опанувати вищу освіту. Саме тут вони виробляють навички соціального спілкування (відносини з колективом і через нього із суспільством), знайомляться з громадською діяльністю, знаходять можливості для розвитку своїх здібностей. У ньому молода людина формується як особистість з притаманними їй нормами поведінки, принципами, ідеалами, ціннісними орієнтаціями [3, с. 45].

ВНЗ здатний стати для молодих людей закладом ненасильства, свободи, толерантних відносин. Більш того, навчальний заклад, створюючи соціальне, природне, культурне середовище, використовуючи його виховні можливості, покликаний і може стати центром широкого виховного простору. Сучасний ВНЗ має навчити студентів умінню відстоювати свої права й водночас поважати права інших, користуватися знанням основних правових норм і умінням використовувати можливості правової системи держави. Необхідність діяти з урахуванням позиції інших людей, правових норм стає умовою для розвитку „Я” студента відносно „Я” інших людей. [4, с.65-66]

У процесі навчання у вищому навчальному закладі слід формувати молоду людину, яка готова до активної творчої діяльності в сучасному полікультурному й багатонаціональному середовищі, яка зберігає свою соціально-культурну ідентичність і водночас прагне до розуміння інших культур, поважає інші культурно-етнічні спільності, яка вміє жити у мирі й злагоді з представниками різних національностей, рас і вірувань.

Вищі навчальні заклади мають забезпечувати можливості для входження особистості у світовий освітній простір, формуючи ціннісні орієнтири життєвих перспектив у дусі миру, прав людини, демократії, терпимості й соціальної

гармонії, підтримуючи збереження й популяризацію всесвітньої спадщини, володіння різними мовами [4, с.27].

Виховну роботу в навчальних закладах необхідно організовувати відповідно до положень Концепції національної системи виховання, яка є запорукою цілісного формування особистості, коли виховується «гармонійно розвинена, високоосвічена, соціально активна й національно свідомо людина, що наділена глибокою громадянською відповідальністю, здоровими інтелектуально-творчими, фізичними і духовними якостями, родинними та патріотичними почуттями, працьовитістю, господарською кмітливістю, підприємливістю й ініціативою [8, с.55]. Виховна діяльність у вищому навчальному закладі успішно інтегрується в навчальний процес, національну та світову культуру. Особлива роль у вищих навчальних закладах належить вихованню професійної культури, яка пов'язана з майбутньою професійною діяльністю студентів.

Туризм як одне з важливих соціально-економічних явищ сучасності, що підпорядковане дії об'єктивних законів розвитку людського суспільства, «розвиваючись у діалектичній єдності всіх своїх складових, формує власний соціальний простір, у межах якого вирують взаємодії й конкуренції, узгодженості й суперечності, конфлікти та консенсуси туристського життя, історія якого сягає вглиб століть» [11, с.15]. Зайнявши одну з ключових позицій в економічній та суспільних науках, туризм став індикатором економічного розвитку і міжнародного взаєморозуміння для забезпечення миру, добробуту, поваги і дотримання прав людини незалежно від раси, статі, мови і релігії.

Відповідно до положень Кодексу туриста, Хартії туризму, Глобального етичного кодексу туризму визначаються обов'язки та правила поведінки туриста. Зокрема, зазначається, що турист має право на відпочинок та проведення вільного часу у гармонії з умовами, особливостями та традиціями регіонів і країн, які він відвідує, дотримуючись законів, звичаїв та традицій цих країн.

На сучасному етапі виховна робота у вищих навчальних закладах показала, що вона не має системного характеру. Особливо це стосується позааудиторної виховної роботи, яка недостатньо пов'язана з навчальним процесом і побудована переважно на окремих, разових заходах і епізодичній взаємодії колективів вищих навчальних закладів із соціальними інститутами і характеризується низькою активністю студентського самоврядування та недостатнім організаційно-педагогічним забезпеченням [2].

Проблемі виховання студентів у вищих навчальних закладах присвячено значну кількість наукових праць (І. Бех, С. Гончаренко, Б. Ступарика, О. Сухомлинської, О. Абдулліна, І. Авдєєва, Ю.Бабанський, О.Вишневський, В.Жук, С.Карпенчук, О.Кондратюк, А.Галєєва, В.Федорченко, Н. Яремчук, Т.Петракова, Т.Осіпова та ін.)

Науковці, зокрема Ю. Бабанський, М. Касьяненко, Б. Бім-Бад, С. Бондарев, Д. Колесев, М. Фіцула та ін., досліджуючи теорію і методологію виховання молодих людей, неоднаково розглядають аспекти формування

толерантності. Так, О. Сухомлинська у статті „Про стан теорії і практики виховання в освітньому просторі України” відзначає, що головна місія виховання повинна полягати: 1) в передачі культурних цінностей; 2) в підготовці молоді до інтеграції в суспільстві; 3) у нівелюванні, зменшенні соціальної нерівності [10, с. 2-4]. Особливого значення в цьому контексті набувають міжособистісна комунікація та діалог.

Незважаючи на вагомий результати у даній галузі, виховання майбутніх фахівців туристичної галузі у вищому навчальному закладі, а також організація виховної позааудиторної роботи та шляхи забезпечення її ефективності не були предметом спеціального педагогічного дослідження, що і зумовило вибір теми пропонованої статті.

Мета статті – виявити особливості виховання майбутніх фахівців та роль виховних можливостей позааудиторної діяльності у вищих навчальних закладах туристичної сфери.

Відповідно до мети виховна робота у вищому навчальному закладі покликана вирішити ряд конкретних соціально-педагогічних завдань, а саме:

- глибоке й усебічне опанування історії та культури свого народу;
- формування уявлення про розмаїття культур в Україні та світі, розуміння і внутрішнього прийняття рівноправності народів, і рівноцінності їхніх культур, виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей як чинника поступального розвитку світової цивілізації й самореалізації особистості; виховання позитивного ставлення до культурних розходжень, що забезпечують прогрес усього людства й сприяють самореалізації окремої особистості;
- створення умов для інтеграції студентів у культури інших народів;
- розвиток умінь і навичок продуктивної взаємодії з носіями різних культур;
- виховання в дусі миру, розвиток етнотолерантності;
- формування усвідомлених позитивних ціннісних орієнтацій особистості щодо культурної спадщини України;
- виховання поваги до історії та культури інших народів: створення полікультурного середовища як основи для взаємодії особистості з елементами інших культур;
- формування здатності студента до особистісного культурного самовизначення [9, с. 41].

Матеріал і методи. Відповідно до поставлених завдань були використані наступні методи дослідження, серед яких провідними є теоретичні: порівняльно-історичний аналіз зарубіжних та вітчизняних джерел, присвячених проблемам соціалізації, виховання; вивчення й аналіз філософської, педагогічної і психологічної наукової літератури з проблеми дослідження; систематизація та узагальнення здобутої інформації; вивчення передового соціально-педагогічного досвіду; емпіричні: методи діагностики, адаптовані відповідно до завдань дослідження, методи масового збирання емпіричного матеріалу (опитування, бесіди, анкетування, інтерв'ю), методи кількісної та

якісної обробки експериментальних даних для визначення ефективності розроблених соціально-педагогічних умов.

Виховання студентської молоді відіграє не менш важливу роль і у становленні фахівця, ніж його професійна підготовка. Недостатній рівень культури, формальне ставлення до професійних обов'язків, відсутність моральних установок здатні суттєво знизити якість професійної діяльності фахівця. Найбільшою мірою це стосується професій, фахівці яких постійно працюють з людьми, зокрема сфери туризму.

Загальна мета туризму визначається як збагачення особистості моральними, етичними цінностями; поповнення та закріплення знань з культурології; оздоровлення, розвиток адаптивних можливостей організму тощо. Тому вихованість працівників сфери туризму є не лише показником культури особистості, але й запорукою успішної професійної діяльності фахівця.

Особливості виховання майбутнього фахівця з туризму полягають в розвитку його професійних умінь та навичок на основі вивченого та застосування на практиці. Характерними рисами, якими повинен володіти майбутній фахівець туристичної галузі, є комунікативність, професійна культура, толерантність, знання рідного краю, вільне володіння іноземними мовами, повага до інших національностей та формування практичного досвіду на основі цінностей різних культур.

Основними напрями та зміст діяльності вищого навчального закладу туристичного профілю як виховної системи визначені у роботі «Педагогіка туризму» (В. Федорченко, Н. Фоменко) [11, с.59-60]: вивчення особистості студентів, визначення початкового рівня за різними критеріями професійно-педагогічної спрямованості майбутнього фахівця; виховання активної громадянської позиції, почуття громадянина Батьківщини, відповідальність за її долю, підростаюче покоління, професійну гідність; виховання інтелектуальної культури, формування вмінь і навичок культури розумової праці, інтересу до різних наукових цінностей, літератури, мистецтва як до особливо важливих цінностей духовного порядку, виховання потреби до самоосвіти; моральне виховання, формування духовної культури, цивілізованого, гуманного ставлення до людей, гуманітарний розвиток, формування екологічної та економічної культури; виховання національної самосвідомості, почуття гордості та поваги до національної історії, культури, традицій та звичаїв українського народу, повага та терпиме ставлення до людей іншої національності, які живуть в Україні, їхніх національних почуттів, культури та звичаїв, виховання майбутніх фахівців туризму як носіїв гуманних взаємин між людьми різних національностей, етнічних груп; формування політичної та правової культури; виховання естетичної культури майбутнього фахівця туризму в усіх формах її вияву; розвиток студентського самоврядування в організації виховної роботи в групах, різного роду гуртках, студентському гуртожитку; науково-педагогічна та методична підготовка молодих викладачів, кураторів до виховної роботи зі студентами; забезпечення зв'язку щодо цілей і

завдань виховної системи, надання науково-педагогічної та методичної допомоги викладачам та іншим навчально-виховним закладам в організації їхньої виховної роботи.

Не підлягає сумніву, що суттєво впливає на результативність загального виховного процесу позааудиторна робота у вищих навчальних закладах.

Позааудиторна діяльність студентів вищих навчальних закладів здійснюється властивими для неї формами.

У науково-педагогічній літературі широко висвітлені такі поняття як “індивідуальна”, “групова”, та “масова” форми позааудиторної роботи. Всі ці форми використовуються у позааудиторній діяльності студентів вищих навчальних закладів.

А.Макаренко стверджував, що ефективність того чи іншого одиничного виховного впливу полягає безпосередньо не в ньому самому, бо ефективність – це продукт системних якостей. Тому продуктивність виховного заходу базується на включенні його в систему заходів [7].

Вивчення організації позааудиторної діяльності студентів показало, що в багатьох з них використовуються форми роботи, які передбачають цикл, систему взаємопов'язаних позааудиторних заходів і розкривають відповідну тему чи напрям виховання студентів. Так, клубна форма роботи дозволяє спланувати систему знань, цикл логічно пов'язаних виховних заходів виховання студентів на трудових традиціях українського народу, виховувати у них психологічну і практичну готовність до праці за обраною професією [5]. У позааудиторній діяльності студентів вищого навчального закладу системними організаційно-педагогічними формами слід визначити клуб, лекторій, гурток тощо, які передбачають систему логічно пов'язаних позааудиторних заходів відповідної тематики (естетичне, правове, економічне виховання тощо). До системних організаційно-педагогічних форм позааудиторної діяльності студентів вищого навчального закладу належать студентські об'єднання (виробничі, суспільно-політичні, аматорські, екологічні, художньо-естетичні, правові). Значне місце мають займати студентські клуби як самодіяльні об'єднання, які створюються за інтересами та бажанням студентів, мають чітку мету, завдання, свої органи управління, відповідну організаційну структуру, статут, девіз тощо.

Забезпечення гармонійного розвитку особистості майбутнього фахівця туризму неможливе без реалізації комплексного підходу організації позааудиторної діяльності студентів, зокрема формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу; стимулювання потреби у набутті знань і професійної майстерності; виховання професійної культури на основі полікультурних, історичних, географічних та спеціальних професійних знань; формування професійної відповідальності; екологічне виховання майбутніх фахівців сфери туризму; формування умінь діалогічного та міжкультурного спілкування тощо.

Доцільно, щоб позааудиторна виховна діяльність не обмежувалася загальновиховними заходами, а була тісно пов'язана з майбутньою професією.

Як зазначає В.Жук, для реалізації комплексного підходу щодо організації позааудиторного виховання доцільно організувати роботу 8-10 студентських клубів, які охоплюють практично усі напрями виховання. Зрозуміло, що засідання всіх клубів не може відбуватися одночасно, проте, кожен із клубів має мати постійне приміщення. Такої наявності спеціальних приміщень для роботи клубів не передбачено навіть у найновіших проєктах комплексів ВНЗ. Отже, за нинішніх умов слід повніше використовувати для роботи клубів навчальні кабінети, лабораторії, аудиторії тощо [5]. Заняття студентських клубів можна проводити у формі масових або групових заходів. Для першого варіанту потрібне велике приміщення, для другого – досить навчального кабінету. Режим роботи студентських клубів визначається розкладом позааудиторних заходів. Членами клубів з основних напрямів виховання в ідеальному варіанті мають бути усі студенти. Звідси випливає суперечність принципам добровільності та комплексного підходу, а також зайнятості студентів у позанавчальний час.

Робота студентських клубів не може обмежуватися стінами вищого навчального закладу. Саме через клуб життя студентів має тісно пов'язуватися з соціальним середовищем. Клуби мають опиратися на зв'язки з підприємствами-замовниками, загальноосвітніми школами, закладами культури, творчими організаціями, товариствами тощо. При чому їх робота має будуватися не на епізодичних заходах, а на добре продуманій і спланованій системі спільних заходів з різними соціальними інститутами.

Результати дослідження. Викладене вище дало змогу виокремити особливості позааудиторної виховної роботи студентів вищих навчальних закладів туристичного профілю. Однією з найважливіших умов організації такої роботи є професійне спрямування виховної позааудиторної діяльності. Для майбутніх фахівців сфери туризму доцільно у позааудиторній діяльності планувати низку виховних справ, які тісно пов'язані з окремими аспектами майбутньої професійної діяльності: краєзнавчі студії, екскурсії, організація туристичних клубів за інтересами тощо.

Визначальну роль у професійній діяльності фахівців з туризму займає спілкування. Основна функція спілкування у туристському вихованні полягає в обміні результатами пізнавальної діяльності між індивідуумами; спілкування має детермінований вплив на перцептивні, мнемічні, розумові, атенційні характеристики особистості. Окрім того, спілкування взаємопов'язане з емоціями, що відіграють роль регуляторів людського спілкування. Позитивні емоції підвищують здатність до запам'ятовування і відтворення. Емоційно насичені, багаті на аксіологічні образи туристсько-екскурсійні маршрути формують особистість, розвивають її психічні процеси та поведінку [11]. Полікультурне середовище, в якому перебуває турист, оптимізує не лише психічні процеси, а й процеси розвитку особистості та соціальні відносини. Воно передбачає регулювання різноманітних стосунків серед учасників туристської діяльності, тому що за характером власного існування вони мають суб'єктивний характер (визначають діяльність організаторів туризму і

різноманітну діяльність суб'єктів туристської діяльності; відображають внутрішню сутність і сенс їхньої діяльності; визначають соціальну і прикладну спрямованість виховного процесу та діяльність організаторів туризму; зумовлюють характер і особливості різноманітної діяльності суб'єктів туризму; визначають взаємозалежність і природовідповідність всіх компонентів процесу виховання взагалі тощо).

Виховні заходи повинні сприяти формуванню вмінь і навичок культури праці, мотивації інтересу до професійних та загальнолюдських цінностей. Культурологічний підхід у вихованні майбутніх фахівців з туризму займає особливе місце. Виховання національної самосвідомості, почуття гордості та поваги до національної історії, культури, традицій та звичаїв українського народу, повинні органічно поєднуватися з повагою та толерантним ставленням до людей іншої національності, особливо в процесі міжнародної туристичної діяльності.

Висновки. Таким чином, визначення змісту, методів і форм виховної позааудиторної діяльності у підготовці майбутніх фахівців сфери туризму передбачає цілісність процесу виховання в туризмі і взаємозалежність його компонентів, причому туристське виховання керується виховною метою як реалізацією принципів та закономірностей виховання. Умовами ефективної організації виховної роботи в позааудиторній діяльності є її професійне спрямування, формування професійної культури та здатності до міжкультурного спілкування у полікультурному середовищі, мотивації інтересу до професійних та загальнолюдських цінностей тощо.

До подальших напрямів дослідження відносимо розв'язання проблеми науково-педагогічної та методичної підготовки викладачів та кураторів груп до позааудиторної виховної роботи зі студентами з урахуванням особливостей професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму.

Література

1. Виховна робота в закладах освіти України // Збірник нормативних документів та методичних рекомендацій з питань організації виховної роботи .ІСД. – К. : 1995. – 135 с.
2. Галєєва А.П. Організаційно-педагогічні умови виховної діяльності у вищому аграрному навчальному закладі : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.07 “Теорія і методика виховання” /А.П. Галєєва.- Дрогобич, 2009.- 20с.
3. Дзюба В.І. Соціально-педагогічні основи формування гуманістичних ціннісних орієнтацій студентської молоді: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. – Київ, 1994. – 225 с.
4. Довгополова Я.В. Формування толерантних відносин студентів у полікультурному середовищі вищого навчального закладу: Дис. ... канд.пед.наук: 13.00.05.- Харків,2007.- 206с.
5. Жук В.П. Навчально-виховна робота у професійно-технічних навчальних закладах / В.П. Жук. - Львів : Сполом, 2004. – 48 с.

6.Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання / С.Г.Карпенчук : навч.посібник. - К. : Вища.школа, 1997. – 304 с.

7.Макаренко А. С. Педагогика индивидуального действия. Лекция 3 / А. С.Макаренко Сочинения: В 7 т. – Т. 5 / Гл. ред. И. А. Каиров. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1957. – 224 с.

8.Осипова Т.Ю. Виховна робота зі студентською молоддю / Т.Ю.Осипова, І.О.Бартенєва, О.О.Біла та ін. : навч. посіб. / За заг. ред. Т.Ю. Осипової. – Одеса : Фенікс, 2006. – 288 с.

9.Палаткина Г.В. Мультикультурное образование: современный подход к воспитанию на народных традициях // Педагогика. – №5. – 2002. – С. 41-47.

10.Сухомлинська О.В. Про стан теорії і практики виховання в освітньому просторі України // Шлях освіти. – 1998. – №3. – С. 2-5.

11.Федорченко В. К. Педагогіка туризму : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / В. К. Федорченко, Н.А. Фоменко - К. : Слово, 2004. - 296 с.

Summary

The article analyzes peculiarities of future specialists education and possibility of outside lecture room activity in higher educational establishments of tourist sphere. The terms of effective organization of educational work in outside lecture room activity were revealed in particular its professional approach, forming of professional culture and ability to intercultural communication in polycultural environment, motivation of interest to professional and common to mankind values etc.